

Göçmen uyumu için belediye diyalogu : İstanbul'da hemşehri dernekleri ve yardım kurumları hakkında bir araştırma-uygulama¹

Dr. Altay Manço²

2008-2009 yılları arasında gerçekleştirilen ve bir çok kurumu bünyesinde birleştiren proje genel olarak İstanbullu ve Avrupa Birliği üyesi kimi belediyeler arası iletişimi ve işbirliğini geliştirmeyi amaçlamaktadır ve AB tarafından desteklenmiştir. Özelde, lokal mekanda göçmenlerin uyumunu destekleyici program ve politikalar hakkında bilgi ve deneyim alışverişi oluşturulması istenmektedir. Böylelikle, Türkiye belediyelerinin bu alanda beceri ve kapasitelerinin artırılması arzulanmaktadır. Neticede gerçekleştirilmek istenen bu bilgi ve deneyim transferinin İstanbul bölgesine hizmet verecek olan, iç ve dış göç sorunsallarını iredelenen bir “uyum merkezinde” birikmesidir. Katılımcılara verilen teorik eğitimden sonra, IRFAM’ın yönettiği bir uygulama programı sunulmuştur. Bu program belirtilen amaçlara hizmet eden ve ortaklaşa hayata geçirilecek olan bir “saha araştırması” içermektedir. Çalışmanın adımları aşağıda belirtilmiştir :

- Sorunsalın sabitleşmesi
- Literatür taranması
- Mülakat metotlarının tanıtılması
- Alan çalışmasının planlanması
- Araştırmanın uygulanması
- Bulguların ortaklaşa değerlendirilmeleri
- Sonuçların yayımlanması.

Projeye 23 kişi katılmıştır. Bunlardan 16 tanesi belediyeleri, diğerleri ise sivil toplum kuruluşlarını temsil etmektedirler. Ancak, grupta her iki kümeye mensup bir kaç eleman vardır ve bunların çalışmalara katkısı büyük olmuştur. Üç belediye temsil edilmektedir : Zeytinburnu, Bağcılar ve Eminönü (Fatih). Belediyelerin katılımcılar arasındaki oranı dengelidir. Kimi STK’ları birden çok belediyede faaliyet göstermektedirler. Katılanlardan 6’sı kadındır, çoğunluğu üniversite diplomalıdır. Grupta 7 yüksek ve orta dereceli memur bulunmaktadır. Yaş ortalaması 40 olmakla birlikte, katılanlardan sadece bir kaç tanesi İstanbul doğumludur.

Uygulama programı beş bölümden oluşmaktadır :

- Alan çalışmasına hazırlık semineri (3 gün, ocak 2009)
- Alan çalışması (şubat-nisan 2009)
- Uzaktan iletişim ve (bir gezisi sayesinde) Avrupa Belediyelerini sorgulama (şubat 2009)
- Bulguları değerlendirme semineri (3 gün, nisan 2009)
- Rapor (mayıs-temmuz 2009).

Seminerler “atölye” çalışmalarından oluşmaktadır. Her atölye grubu sorulan sorular çerçevesinde, ayrı bir salona çekilerek, kendi bünyesinde bir beyin fırtınası düzenleyip sonuçlarını panolar aracılığı ile genel gruba aktarmıştır. Bunun için her defasında farklı bir “yazman” ve bir “takdimci” belirlenmiştir. Genel oturumlarda ise her defasında farklı iki katılımcı not almakla yükümlü “kâtip” olarak görev yapmıştır. Sonunda eğitim notları IRFAM tarafından derlenerek katılımcılara sunulmuştur. Buna “ortak rapor prosedürü” adı verilmiştir. Yöntem, not alma, grup halinde bilimsel üretim, ekip geliştirme, iletişim, bilimsel yazı gibi bir çok becerinin yerleşmesine yardımcı olmaktadır, yerel ihtiyaca yönelik bilgi ve sosyal hafıza üretmeyi amaçlamaktadır. Alan çalışmalarının da aynı şekilde katılımcılar tarafından gerçekleştirilip rapor edildiği göz önünde bulundurulursa, bu çalışma sayesinde gözlem ve gözlemlerin yazılı ve sözlü aktarılmaları alanında pratik beceri transferlerinin gerçekleştiği sonucu ortaya çıkar. Ayrıca proje, daha önce katılımcılara sunulan teorik eğitimi devam ve derinleştirme işlevi görmektedir. İlk olarak göç ve uyum konularına “NE ?” sorusu ile yanaşılırken, bu fazın amacı “NASIL ?” sorusunu irdelemektir :

- Göçmenle işbirliği nasıl kurulur ?
- Derneklerle iletişim için nasıl bir yöntem izlenir ?
- Sonuçlar nasıl değerlendirilir ?
- Amaçlar nasıl hayata geçirilir ? ...

¹ “Municipal dialogue for integration of migrants” projesi Zeytinburnu belediyesi tarafından yönetilmekte ve Avrupa Birliği tarafından desteklenmektedir. Koordinasyon : Zehra Taşkesenlioğlu, Sabriye Yazıcı.

² Institut de Recherche, Formation et Action sur les Migrations (IRFAM), Belçika. Eposta : amanco@skynet.be ; Web : www.irfam.org.

Dolayısı ile yazımız şu şekilde işlenmiştir :

- Sorunsal
- Yöntem
- Özne kitlesi tanımı
- Bulgular
- “Entegrasyon Merkezi” açısından değerlendirme.

1. Sorunsal ve varsayımlar

İlk olarak katılımcıların önemli bulduğu ortak sorunsal üretimi hedeflenmiştir : kurulacak “*Entegrasyon Merkezi*” (EM) birebir halkla iletişim kuracağı gibi (*birinci hat*), derneklerle ve yardım, eğitim, sağlık, vs kurumları de işbirliğine girerek (*ikinci hat*) belirlenecek sorunların çözümüne katkıda bulunabilir.

- *Varsayım 1: “Entegrasyon merkezinin amacı göçmene yardım yapan kuruluşlar arası koordinasyonu sağlanmak olmalıdır”.*

Buna göre, EM bir veya bir grup ilçe belediyesinin kurum ve kuruluşları arasında koordinasyonu sağlayıp onlara projeler önermeli, durum tespiti için analizler, araştırmalar yapmalı. Yardım teklif etmeli, meslek içi eğitim vermeli, dış ilişkiler ile yeni kaynaklar sağlamalı ... Bu alanda, eşgüdüm ve halkla ilişkiler önemli işlevlerden biri olabilir ve bir kurumun tek başına yapamayacağını olur hale getirebilir. “Entegrasyon” uyum anlamına geldiği gibi aynı zamanda, işlevsel eşgüdüm demektir.

Dolayısı ile göç teması ile ilgili Yardım Kurum ve dernekleri (YK), belediyeler bazında belirlenmeli ve listelenmelidir. Bu kurumların “tipolojisi” çıkartılmalıdır :

- Genel mi ?/ Yerel mi ?
- Özel mi ?/ Kamu mu ?
- Özelse, Vakıf mı / Dernek mi ?
- Hangi alan(lar)da hizmet verir ? İşlevleri ?
- Köklü mü ?/ Geçici mi ?
- Nerede ?
- Kimlere has ? ...
- Vs.

Sonra, YK ile eşgüdüm stratejileri düşünülmelidir.

- *Varsayım 2 : “İç ve dış göç dernekleri ile kurumsal iletişim için, “hemşehri derneklerini” tanımak, değerlendirmek gerekmektedir”.*

İlk olarak, Hemşehri Dernekleri (HD) belediye alanında belirlenmeli ve listelenmelidir. Sonra, işbirliği stratejileri düşünülmelidir :

- Yerel meclis/ağ kurulabilir.
- Belediye, derneklere yapacağı projeler için destek verebilir, kaynaşmayı teşvik etmek için diğer derneklerle işbirliği yapmak zorunluluğu getirebilir.
- Göçmenlere ne ve nasıl hizmet götürülür konusunda yapılacak çalışma ve araştırmalara katılmaları sağlanılır (tercüme, yol gösterme, destek olma, yardımlaşma, mediyasyon, arabuluculuk, şehir yaşantısını anlatma, vs).
- Kaynak memlekete yatırım alanında çalışmalar yapılabilir.

2. Özneler ve yöntem

Bu iki varsayımın test etmek için tektik gerektiren iki grup özne belirlemektedir :

1. *Hemşehri dernekleri,*
2. *Yardım kuruluşları.*

Bunların iç ve dış göçmenlerin uyumuna etkisini ve bir EM ile geliştirebilecekleri ilişkiyi belirlemek gerekmektedir. Bu yönü ile araştırma, EM için içerik üretebilme özelliğini taşımaktadır. İki grup aynı yöntemle yoklanabilir :

1. Tespit : Hemşehri Dernek ve Vakıflarının ve Yardım Kuruluşlarının listelenmesi.
2. Tahlil : bunların tipolojisi.
3. “Entegrasyon” dereceleri : kendi aralarında kaynaşma çabaları ... belediye ile işbirliği çabaları ...
4. Değerlendirme : Entegrasyon Merkezi ile ilişki potansiyali.

Derneklerle görüş esnasında kullanılacak olan bir soru çizelgesi katılımcılar tarafından hazırlanmıştır :

- Kurumun hedefleri nelerdir ?
- Faaliyetleri ?
- Üye sayısı ? Devam eden sayısı ?
- Alt kuruları ?
- Üst kuruluşları ?
- Çalışanları ?
- Kaynakları ?
- İletişim mekanizmaları ? ...

Ayrıca sorgulanan sorumlunun sosyal kimliği irdelenmektedir. En son olarak, katılımcının gelecekte bir EM'inden ne beklediği incelenmektedir :

- Hangi ihtiyaca cevap verebilir ?
- Neleri barındırır ?
- Nasıl bir yapı olsun ?
- Nasıl bir katılım düşünülür ?
- Dernek ne katkıda bulunabilir ? ...

3. Hemşehri dernek ve vakıfları

Bu dernekler, aynı il, ilçe, köy sınırları içinden başka bir yere göç eden kimselerin, ailelerin veya daha geniş insan gruplarının “hemşerilik” ortak paydası ile, ortak kaynak memleket, ortak dil, inanç ve ortak vicdan sahibi fertler olarak bir araya gelip kurdukları yardımlaşmayı, sosyalleşmeyi amaçlayan sivil toplum kuruluşlarıdır. Araştırmaya katılanların gözlemlerine göre, bir derneği hemşehri derneği yapan :

- Üyelerin “hemşeri” olmalarıdır, aynı topraktan gelmeler, toprak ve tarih birlikleri olmalıdır. Yeni göçmen nesillerinde nüfus cüzdanında yazan doğum yeri değişse bile, insanlar kendilerini diğer dernek üyeleri ile “hemşehri” hissedebilirler.
- Yardımlaşma ve sosyalleşme dernekleri olmalıdırlar. Bunlar çeşitli alanlarda hizmet verebilirler : eğitim, kültür, sosyal yardım, vs.
- Bu dernekler aralarında federasyonlaşabilir, alt kollara ayrımlaşabilir.
- Aidat ve bağış, yardım sistemi ile ayakta dururlar. Gönüllülük esasına dayanırlar, ama profesyonel çalışan bulundurabilirler.
- Yönetim ve denetleme kurullarının etkinliği fazladır. Tüzüğe göre genellikle 2 yılda bir seçimle yenilenirler. Üyeler katılım yolu ile dileklerini dile getirebilirler.
- Çok çeşitli alanlarda çok çeşitli hizmetler düzenlerler : kurslar, paneller, konferanslar, kültürel ve sosyal faaliyetler, burs teklifleri, yol göstericilik, yardımlaşma, mediyasyon, vs.
- Kamu kurum ve kuruluşları ve özel sektörle sıkı ilişkileri olabilir³.

Bu birimlere ulaşmak için Valiliğe bağlı İl dernek Müdürlüğünde ki listeden faydalanmak olasıdır. Belediyelerde, kaymakamlıklarda da listeler mevcuttur. Kimi zaman, yerel basın konu hakkında detay bilgi sergileyebilir. Kimi belediyelerde “İlçe Sosyal Platformları” vardır, dernekler buraya devam ederler. Mahalle meclislerinde temsilcileri bulunabilir. Bu sayede derneklerle toplu görüşmeler ve bilgi alışverişi yapmak mümkündür.

4. Yardımlaşma kurumları

Bir yardım sandığı, belli çevrede faaliyet gösteren, yardıma muhtaç insanlara hitap eden, insanların asgari yaşam koşullarını (yiyecek, içecek, giyecek, barınma, ısınma, bilgilendirme, eğitim, ...) sağlamaya çalışan bir oluşumdur. Kaynağını devletten, bağış ve yardımlardan sağlayan bu oluşumlar kamu hizmeti, özel dernek veya vakıf şeklini alabilirler. Tüzel ve özel kişiliği bulunan kuruluşlardır, ancak teşebbüs “hemşehrilik” temelinde olmamalıdır, genel olarak her yardıma muhtaç insanları hedeflemelidir : yardım sandıkları, dernekleri, vakıfları (yerel ve genel birimler) ; resmi kurumlar (Belediye, Kaymakamlık, Valilik, Bakanlık, ...), beyaz masalar, bilgi evleri, ... Her birinin kuralları, işleyişi farklı olabilir. Bu kurumlara ulaşmak için belediyelerde ve resmi dairelerde listeleri mevcuttur. Birbirlerine sorarak, kullanıcılara sorarak listeler tamamlanır, yenilenir. Muhtarlıklarda bilgi olabilir. Yayın organları kullanılır.

³ Ayrıca, Dernek/Vakıf farkına değinilmiştir. Vakıflar mülk sahibidir, daha politize gözükür, yönetimi seçimle değişmez, dernekler kadar esnek değildirler, daha küçük bir kitleye seslenirler.

5. Türkiye’de genel durum

Tarih Vakfının araştırmaları Türkiye’de en az 85 000 Sivil Toplum Kuruluşunun (STK) olduğunu tespit etmiştir (Tarih Vakfı, 2005). Yani Türkiye’de 10 000 kişiye 12 dernek düşmektedir ki bu Avrupa standartlarının çok altındadır. Örneğın Fransa’da 1 000 000 dernek olduğu bilinir ve bu 10 000 kişiye 154 dernek düşüyor anlamına gelir. Belçika veya Almanya’da ve hatta Kanada’da durum farklı değildir (Manço ve arkadaşları, 2004).

Tarih Vakfı verilerinden yola çıkarak bu kurumların % 30’unun “dernek”, % 15’inin “vakıf” ve geri kalanlarında sendika, oda gibi yapılanmalar olduklarını tahmin etmek mümkündür. Dolayısı ile Türkiye’de iki derneğe bir vakıf düşmektedir.

Bu kurumların dörtte biri sadece İstanbul’da bulunmaktadır. Aynı verilerden yola çıkarak, Türkiye’de 16 000 adet “yardımlaşma” kurumu olduğunu düşünmekteyiz. Ancak, bunların sadece % 5 “genel dayanışma” kuruluşları olup, ezici bir çoğunluğunu “hemşehri” dernekleri oluşturmaktadır. Demek ki yurdumuzda 15 000’den fazla hemşehri derneği bulunmaktadır⁴.

Kimi araştırmalar (Poyraz, 2007), yardımlaşma ve hemşehri derneklerinin özellikle İstanbul gibi şehirlerde sosyalleşme ve aile ihtiyaçlarına cevap verme konularında ne derece gerekli olduğunu vurgulamaktadırlar. Bunun önemi özellikle yeni ve zorunlu göç etmiş aileler için daha da artar (Erder, 2007). Bir başka açıdan, Avrupa komisyonu (ECRI, 2004) STK’larının sosyal kaynaşma açısından önemini vurgular. Dolayısı ile son yıllarda yerel yönetimlerin derneklere yaklaşımında önemli değişmeler olmuştur. Bunun örneklerini çeşitli yazarlar özellikle İstanbul büyük şehir belediyesinde (Erder ve İncioğlu, 2008) ve araştırma alanımızda bulunan Bağcılar belediyesinde (Canbey, 2008) görmekteler.

6. Bağcılar belediyesi⁵

Bölgede 17 yardımlaşma ve hemşehri derneği ile belirlenen anket formu kullanılarak bir alan çalışması gerçekleştirildi. Bu dernekler beldede bulunan 407 yardım kuruluşunu temsil etmektedir. Görüşülen dernekler arasında : Hacı Bektaş-ı Veli Kültür Derneği ; Balkan Türkleri Dayanışma Derneği ; Kazak Türkleri Dayanışma Derneği ; Doğu ve Güneydoğu Dernekler Platformu ; Yapak Vakfı ; Kayseri Kızılörenliler Kültür ve Yardımlaşma Derneği gibi kurulular bulunmaktadır.

Bağcılar, İstanbul’un batısında 750 000 kişilik görece yeni sayılabilecek bir yerleşim merkezi. Ayrıca belediye kırsaldan yeni gelen göçmen halkı ve halka yönelik katılım çalışmaları ile tanınmakta (Poyraz, 2006). Bunun örneklerinden biri yıllardır süre gelen “Mahalle meclisleri” uygulaması. Bu uygulamaya katılan derneklere rahatça ulaşmak mümkün.

Anket yapılan tüm derneklerin kuruluş amacı Anadolu’nun çeşitli yerlerinden gelen hemşeriler arasında birlik, beraberlik ve yardımlaşmayı sağlamak. Faaliyetler, genel olarak, piknik programları, konferanslar, yöresel kültürleri yaşatmak için folklor çalışmaları olarak süregelmektedir. Ayrıca, cenazeleri anayurtlarına yetiştirmek, matem tutan ailenin yardımına koşmak, en belirgin yardımlaşma faaliyetlerini oluşturmakta ve bu alanda Avrupa’da bulunan göçmen Türk dernekleri ile büyük bir benzerlik teşkil etmektedir (Manço, 2000). Bir diğeri sıkça görülen işlem öğrencilere burs vermektir. Bunun kaynakları kısmen bağış, kısmen de kurban satışı ve kesimi, deri alımı ve satışı çalışmalarından gelmektedir. Kurban alamayanlara et dağıtımında yardımlar arasında belirir. Dernek yöneticileri ilişki ağları kurarak ve yaşatarak, özellikle İstanbul’a yeni gelen hemşehrilerine faydalı olmak için, devlet dairelerinde ve buna benzer yerlerde, işverenler arasında, ihtiyacı olanlara iletişim kuracakları kişiler göstererek, işlerini takip ederek üyelerine yardımcı olmaya çalışırlar.

Dernek sorumlu ve çalışanları genelde gönüllülük esasına göre hizmet vermektedirler. Derneklerin kaynakları üye aidatları ve bağışlardan oluşmaktadır. Üyeleriyle iletişim genellikle telefon, yazılı mesaj ve eposta yoluyla sağlanmakta, kimi kuruluşlar ise yerel radyolara başvurumaktadırlar.

Yardım alan üyeler özellikle göçle İstanbul’a yeni gelenlerden oluşmakta ve dernekten beklentileri, barınma ve iş konusunda destek olmaktadır. Genelde halkın, sosyal ve ekonomik sorunlarla karşılaştığında, aile çevresinden sonra ilk olarak derneklere başvurarak yardım talep etmesi ilginçtir. Ayrıca, çoğu hemşehri derneklerinin göçün kaynağı olan yerle iletişimleri vardır. Genellikle akrabaların orada yaşamasından dolayı iletişim sıkı bir şekilde devam etmektedir. Bazı dernekler memleketlerinde yılda bir defa “festival” adı altında buluşmalar gerçekleştirilmektedirler. Aynı eylemler kimi zaman İstanbul’a da taşınmaktadır. Bazı dernekler göçün kaynağı olan yerlerde okul, çeşme, cami, köprü ve sağlık taraması, vs yaptırarak yardım ağları kurmaktadır.

⁴ Diğeri tip STK kooperatifler, spor kulüpleri, camii/okul yaptırma ve yaşatma dernekleri gibi faaliyetleri temsil etmektedirler (Tarih Vakfı, 2005).

⁵ Bahattin Albayrak, Bünyamin Gün ve Hüseyin Hakkı Akbulut.

Bununla birlikte, dernekler yeni gelenlerde “kentlilik bilincini” yeşertmek için formal bir eğitim vermemektedirler, ancak hepsinin kanısı, hemşerileriyle iletişim neticesinde kent ve kentlilik bilincinin gelişimine dolaylı katkılarının olduğudur.

Bağcılar da görüşülen dernek yöneticileri, entegrasyon merkezine “ne tür katkıları olabilir ?” sorusuna çok yönlü cevaplar vermişlerdir :

- Gönüllü katılımı sağlayabilirler.
- Personel verebilirler.
- Entegrasyon merkezinin pratik faaliyetlerine katılabilirler.
- Göçmenleri merkeze yönlendirebilirler.
- Göçmenle kurum arasında ki kaynaşmaya katkı sağlayabilirler.
- Sosyal ve kültürel faaliyetlerin göçmenlere duyurulmasını sağlarlar.
- Göçmenle merkez arasındaki iletişim ve bilgi paylaşımını sağlarlar.

Görüşleri alınan dernek temsilcileri genel olarak aşağıdaki fikirlerde birleştiler :

- Merkezin güvenilir olması, yani aileler hakkında elde edilen hassas bilgilerin dışarıya sızdırılmaması esastır.
- Gelen göçmeni asimile etmeden entegre etmesi, yani örf ve adetlerine saygılı olması istenmektedir.
- Göçmenlerin dillerini bilen personel çalıştırılması (Kürtçe, Boşnakça, vs) gerekmektedir.
- Merkezde daimi olarak doktor ve avukat gibi danışılacak ehliyetli kimselerin bulunması gerekmektedir.
- Çalışanların mutlaka maaşlı profesyonel olması.
- Ve göçmenin geliş amacının iyi tespit edilip bu amaca dönük bir semte kalmasının sağlanması (eğitim, sağlık, iş, vb.) istenmektedir.

7. Zeytinburnu⁶

Zeytinburnu eskiden birçok endüstrinin (tekstil, deri, vs.) olduğu ve halende “merdiven altı” diye tabir edilen işyerleri bulunan 250 000 nüfuslu bir belediye. Geçmişte ve halen göçmen alan Türkiye’nin belli başlı yerlerinden. İç ve dış göçmenlerin özellikle adı geçen atölyelerde bazen kaçak olarak istihdam edildiği de bilinmekte. Anket süresince, Zeytinburnu belediyesinden 15 kurumla görüşdü. Bunların 8 tanesi dernek, 4’ü vakıf, diğerleride yardım ve sosyal hizmet kuruluşlarıdır⁷.

İnceleme iki grup kuruluşu ayrı ayrı ele almakta :

- 1 Hemşeri dernekleri ve vakıfları, bunların arasında dış göçlerle kurulan dernek ve vakıflar,
- 2 Profesyonellerden oluşan diğer grup.

Hemşeri ve dış göç dernek ve vakıfları, iki yılda bir seçilen başkanlarca yönetildikleri için, görüşme esnasında tanışılan çoğu dernek sorumlusu görevlerine yeni başlamışlardı, ancak yıllardır yönetimin içinde olmalarından dolayı tecrübeli dernekçilerdi. Bu grup yöneticide yeni bir bilinç hissedilmekte, kendi deyişleri ile “*kıraathane kültürünü*” aşmak istemekteler. Başkanlar, kimi zorluklardan, faaliyetlerdeki kopukluklardan, maddi imkanların azlığından ve eylemlere katılanların sayılarının genelde sınırlı olmasından yakınmaktalar. Özellikle genç nesillerin faaliyetlere kayıtsız kaldığı vurgulanmakta.

Görüşülen yöneticilerin kimisinin işini maaş karşılığı yapmasına rağmen, genelde eğitim düzeylerinin düşük olması göze batmakta. En sıkça rastlanan diplomalar ilk-orta öğrenim düzeyinde, ancak yüksek lisans sahibi olanlar da var. Hemen her birinin dernekçilik dışında siyasi faaliyetleri bulunmakta. 2-3 istisna dışında erkek olan yöneticilerin doğum tarihi 1958-1965 yılları arasında sıralanmakta. Önemli bir diğer nokta, dernek yöneticilerinin aynı zamanda şirket sahibi veya tüccar olmaları. Mali durumları ilgilendikleri göçmen ailelerden çok daha elverişli. İstanbul’da ikamet süreleri 20-30 yıl arasında değişmekte.

Bu derneklerin kuruluş amaçları, hemşeriler arasında sosyal, kültürel yardımlaşma ve dayanışma birlik ve kaynaşmayı sağlamak olarak özetlenebilir. Yardıma muhtaçlara destek vermek ikinci bir amaç olarak vurgulanmakta. Dernekler, yüksek okul öğrencilerine burs, ramazanda halka erzak vermekte; piknik, kaynaşma geceleri, bayramlaşma merasimi, düğün, cenaze, vs düzenleyerek halkın birlikteliğini pekiştirmekte. Asıl hedeflenen göçmenlerin beraberliği ve kültürlerinden kopmamaları.

⁶ Araştırma ve fotolar : Nur Güler.

⁷ Batı Trakya Vakfı, Doğu Türkistan Göçmenler Derneği, Kazak Türkleri Vakfı, Tüm Trabzonlular Kültür ve Yardımlaşma Derneği, Trabzon Vakfı, Zeytinburnu Karadenizliler Kültür ve Dayanışma Derneği, Tüm Giresunlular Sosyal Yardım ve Kültür Derneği, Erzincanlılar Eğitim Kültür ve Yardımlaşma Derneği, Tüm Elazığlılar İşadamları Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği, Gülyurdu Kadın ve Aile Derneği, Kaymakamlık Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği, Toplum Merkezi Zeytinburnu şubesi, Çağdaş Yaşamı Destekleme Derneği, Emine İnanç Vakfı, Zeytinburnu Musiki Derneği.

Çalışmalar genel çaplı, çoğu derneğin özel kolları yok, ancak kimi dernekler böylesi oluşumları kurmak istemekte. Sadece iki dernekte kadın kolu bulunmakta, ayrıca başka iki dernekte özel olarak kadınlara seslenmekte.

Derneklerin yapısı, 14-15 kişilik yönetim ekiplerine yaslanmakta. Derneklerin kaynakları genelde lokal ve çayhane gelirleri, üye aidatları ve özel bağışlardan sağlanmakta. Sadece 1-2 dernekte üye aidatı olmadığı gözlemlendi. Yöneticilerle üyeler arası iletişim, telefon, duvar panosu, web sitesi gibi organlarla gerçekleşmekte. Sadece bir dernekte dergi çalışması var. Faaliyet etkilerini ölçme mekanizmaları yok ; yöneticiler kanılarını görüşmelerden, tebriklerden elde etmekte.

Yöneticilere göre üyelerin en büyük beklentisi yardım, iş ve para. Göçle gelen ailelere uyum konusunda katkılarının olmadığını düşünmekte. Zaten böyle bir ihtiyaçta olmadığı kanısındalar, özellikle şehirlerden gelenler için.

Kurulacak olan bir “entegrasyon merkezi” hakkında toplanan fikirler, yöneticilerin fazla beklentisinin olmadığını ve konuyu algılayabilmek için daha fazla zaman ve girişime ihtiyaçları olduklarını gösterdi. İfade edilen beklentiler genelde parasal. Örneğin, Erzincanlılar derneği geri göç için para fonu oluşturulmasını diledi. Böylesi bir kurumun göçmene iş imkanı açması temenni edildi. Lokal bulmak konusunda ve yeni faaliyet geliştirme alanında (spor) yardım beklenmekte. Görüşülen dernek yöneticileri olası bir EM’ne katılımcı temin edebileceklerini söylediler. Hepsi işbirliğine hazır, ancak bu derneklerin yarısının eğitim düzeylerine göre böylesi bir işbirliğine daha yakın ve yatkın olduğu gözlenmektedir.

Bu dernekler arasında tarihi dış göçlerle kurulanlar önem taşımakta, zira faaliyet ve özel kollar açısından çok daha zengin oldukları gözlenmekte. Örneğin, bu dernekler bilimsel araştırma yapanlara destek vermekte, ve kültürel projelere katılmaktalar. Kendi kültürleri konusunda sanat kursları, konferanslar ve paneller düzenlemekte. Çoğunun bülten, dergi ve web siteleri var.

Türkiye’ye olan tarihi dış göçlerin durmuş olduğunu ve yerlerini son on yıllarda iç göçlere ve en nihayet yeni dış göçlere bıraktıklarını göz önünde bulundurursak, Doğu Türkistan veya Batı Trakya’dan gelen grupların çoktan İstanbul yaşantısıyla sosyalleştiğini ve genellikle serbest meslek kollarında kendilerine yer yaptıklarını görmekteyiz. Dolayısı ile, derneklere yapılan bağış ve yardımların da yüklü olabileceği ortaya çıkmakta. Bununla birlikte, gelişen ve okullaşan genç nesillerinde ihtiyaçlarının değiştiğini düşünmek gerekir. Bu dernekler artık sadece okuyan çocuklara burs vermekte diploma denklik ve ikamet konusunda danışmanlık yapmaktalar. Entegrasyon merkezinden de bu konularda destek beklemekte. Alınan bilgilere göre, EM demokratik ve katılımcı bir yapıya sahip olmasını şart olarak görmekte: “Federasyon tipi bir oluşum” istenmekte. STK’ları eğitime işlevi olmalı, özellikle “AB fonları hakkında eğitimler versin” denilmekte.

Sosyal yardım uzmanı profesyonellerden oluşan diğer görüşme grubunun yaklaşımı gözlemlere ayrı bir boyut getirmekte. Üç farklı kurumda yapılan görüşmelere göre, büyük kentlere iç göç, göçmene bir “serbestlik hissi” getirmekte. Örneğin Mardin’de, Sivas’ta, ... içki içmek için kimselerin göremeyeceği kuytulara gizlenen kimseler büyük şehre gelince birden serbestleşiyor, burada tanınmam veya baskı yoktur diye daha önce tatbik etmediği gibi davranıyor. Bunun tabii kötü yanları olabiliyor, aile içinde şiddet olaylarının artmasından korkulmakta. Ayrıca, doğu illerden gelenler geçim sıkıntısı yüzünden 3-4 aile bir arada yaşamak zorunda kalıyorlar. Kızlarını okutmayıp konfeksiyonda çalıştıranlar var. Zeytinburnu’nun da bu tip işletmelerde iş bulmak görece kolay gözükmekte.

Dış göçle İstanbul’a Zeytinburnu’na yeni yerleşenler arasında Afgan aileler var. Ülkelerindeki savaşın getirdiği maddi ve manevi sıkıntıları yaşarken, birde İstanbul’a ayak uydurmaya çalışmaktalar. Kendi ülkeleri ile ilişkileri zor ve bu da bir hüsrana nedeni.

Görüşülen profesyonellere göre, göçmen her zaman ihtiyaç ve hayalleri ile geliyor. Bu kimselerin gelir gelmez öncelikle bilgilendirilmeleri, bilinçlendirilmeleri ve yönlendirilmeleri gerek. EM’nin bu tip birinci hat ihtiyaçlara cevap vermesi beklenmekte. Bu merkezin insanları çekebilmesi için cazibeli olması, çok dilde (tercümanlık) hizmet vermesi gerekli görülüyor. Merkezin cevap vermesi gereken sorunlar arasında :

- Türk dili öğretimi ;
- İdarî ve adli işlemler hakkında bilgi ;
- sosyal yardım konusunda yönlendirme hizmeti ;
- iş konusunda yönlendirme, meslek eğitimi ;
- sağlık, ruh sağlığı ve aile planlama konularında bilgi ;
- “kentte nasıl yaşanır”, “tüketici hakları”, “vatandaşlık hakları”, “çocuk hakları”, “kadın hakları”, “yaşlı hakları” seminerleri, vs, var.

Dolayısı ile EM'in yapısı bu alanlarda deneyimli elemanlar barındırmak zorunda. İkinci hat çalışma planı polis ve emniyet görevlilerine bilgilendirici seminerlerin verilmesini öngörebilir. Yukarıda söz edilen alanlarda bilimsel çalışmalara katılabilir. Kurumun mütevelli heyeti ve danışma kurulu olmalı. Bu kurulda danışman olarak, bilim adamları, göçmenlerin kurduğu STK temsilcileri, eğitimciler, sosyal hizmet çalışanlarının temsilcileri, din adamları ve yerel yönetim temsilcileri gibi birlikteliler bulunmalı. Böylesi bir merkezin Devletin göç politikası ile paralel çalışması gerektiği vurgulanmıştır.

8. Eminönü (Fatih belediyesi)⁸

Eminönü belediyesi, İstanbulun en küçük yerel yönetim ünitesi olarak, 2009 seçimlerinden sonra Fatih belediyesi ile birleşmiştir. Bölgede sadece 25 000 kişinin ikamet etmesine karşın, İstanbulun tarihi kalbi olan Eminönü çok sayıda ticaret merkezi ve işyeri ile önemli bir ekonomik noktadır, şehrin en çok ziyaret edilen yerlerinden biridir. Ayrıca yabancıların, özel olarak Türkiye'de ikamet hakkı olmayanların, yoğun olarak bulunduğu bir alandır.

Bölgede yapılan araştırma tüccar derneklerine ve orada yaşayan yerli-yabancı halka dönük olmuştur : 25 sosyal yardım alan aile ile görüşmeler yapılmıştır, bunların arasında Somalili, Afgan, Filsitinli, Sudanlı ve Türkiyeli aileler bulunmaktadır. Ayrıca biri Kuyumcular derneği olmak üzere, beş STK ile mülakat yapılmıştır, bunları çoğu hemşehri derneğidir.

Bu çalışmadan ilk çıkan bulgu, gerek özel olsun, gerek resmi organ, yardım veren kurumların bir entegrasyon ve koordinasyon sorunu olduğudur. Örneğin aynı insanların hergün ayrı ayrı kurumlardan aynı tip yardımları aldıkları zabıta tarafından hergün gözlenmektedir. Hatta yardım alan halkın bölgedeki yardım sever dernek zenginliğini belediye personeline nereden ise daha iyi bildiği ortadadır. Bu kurumların birbirlerinden habersiz çalıştıklarını ve çalışmalarını hakkında bilgilendirme yapmadıklarını göstermektedir. Dolayısı ile yiyecek, içecek, giyecek ve yakacak yardım yapan kurumların eşgüdüm içerisine girmeleri enerji kaybını önleyerek, halka yeni ve daha hızlı yardım götürme olasılığını artıracak, israfı önleyebilecektir. Aynı durum burs veren dernekler içinde geçerli olup, asla yalnızca Eminönü bölgesine has değildir.

Sosyal yardım görevlilerini ve dernek yöneticilerini bu alanda duyarlı kılmak, eğitmek, çevrelemek, destek olmak ve donatmak, müstakbel bir entegrasyon merkezinin vazifeleri arasına girebilir. Mahalle meclisi biçiminde yerel alanda devlet-halk ortaklığı faydalı olacağı gibi her iki kümenin de kapasitelerini artırıcı rol oynayabilir. Örneğin, halkın yeni ihtiyaçlarını keşfetme konusunda atılım yapılabilir. Bu tip paydaşlık yerel alanda karara katılım, araştırma ve değerlendirme mekanizmalarının temelini oluşturabilir.

Ayrıca yeni göç eden grubun kültürel kaynaklarının değerlendirilmesi gerekmektedir. Örneğin, "köylülük" kimliğinin şehire olan katkıları kullanmak, tüm halka fayda getirecektir. Zira, görüşülen kimseler, nesiller arası bir çözülme hissetmekte ve bunun sosyal uyuma kötü etkisi olabileceğinden korkmaktadırlar. Nesiller arası iletişim toplumda değer ve beceri birikimlerinin devamlılığını sağlamaktadır. Hemşehrilik ilişkileri, büyük nesillerin becerilerinin değerlendirilmesi (ör. sanat dallarında), gibi çalışmalar bu arayışlara ışık tutabilir.

Neticede çoğu hemşehri derneği bu alanlarda çalışmaktadır. Yapılan faaliyetler birlikteliği ve yardımlaşmayı kamçılar niteliktedir. Buna örnek olarak cenaze hizmetlerini gösterebiliriz. Birleşip sayısal olarak güç kazanan göçmen halk, politik arenada da söz sahibi olabilmektedir. Ayrıca, iç göçmenlerin çoğu anayurtları ile ailevi ve ticari ilişki içerisinde ve bu yörelerin kalkınmasına katkıda bulunmaktadır.

Gözlemler gösteriyor ki, birinci hat, yani halka birebir hizmet, çoğu kurumca sağlanmaktadır, ancak eşgüdüm eksikliği hissedilmektedir. Böylelikle kurulacak EM amaçlarının "ikinci hat" yörüngesinde olması uygun bulunmaktadır.

9. Sonuç : nasıl bir "Bütünleşme Merkezi" ?

Sonuç olarak, Türkiye'de sosyal ve kültürel entegrasyon veya *bütünleşme*, tarihin ve iç ve dış göçlerin getirdiği farklılıkların kenetlenmesi açısından, refah, huzur, medeni zenginlik ve uyumlu çağdaş yaşamın ve ayrıca demokrasinin bir gereği olarak ortaya çıkmaktadır. Kentsel alanlarda bu ihtiyacın daha da büyük olduğu tespit edilmektedir. Dolayısı ile belediyelere bu alanlarda önemli roller düşmektedir.

Bütünleşme kavramını, farklı sosyal ve kültürel kurumlar ve grupların uyumlu bir şekilde kenetlenip beraber işlevlerini sağlamaları olarak tanımlayabiliriz. Bütünleşmenin iki yönünü ele almak gerekir :

- toplumsal bütünleşme
- ve örgütsel bütünleşme

⁸ Abit Öztürk, Adem Taşkın, Habip Aksu, Mustafa Karayol, Recep Yıldız, Semra Coşkun.

Kültürler ve göçler birikimi ve alışımı olarak kabul edebileceğimiz çağdaş şehir halkı, farklı farklı davranış, inanç ve iletişim biçimleri sergileyen bir mozaik olarak resimlenebilir. Ancak mozaığın her hücrelerinin her an diğerleri ile iletişim ve etkileşim için de olduğunu ve değişime ister istemez açık olduğunu da unutmamak gerekir. Bu etkileşim her zaman pozitif sonuçlar doğurmamakla beraber, kültürel gelişmenin ve neticede büyük bir şehirin zenginlik kaynağı olduğunun da altını ısrarla çizmek gerekir.

Demek ki *toplumda* farklılıkların uyumlu iletişimini sağlamak yerel yönetimlerin önemli görevleri arasında görülmelidir. Bu işlevin bir kaç önemli amacı vardır :

- farklı grupların ortak noktaları, çok kültürlülükleri hakkında farkındalıklarını arttırmak ;
- farklı grupların ortak mekânlar bünyesinde pozitif ve kültürler arası iletişim ortamlarını çoğaltmak ;
- toplumda ayrımcılık, dışlama ve ırkçılıkla başa çıkmak ;
- hizmet ünitelerinin kültürel farklılıklara, demokrasi ve eşitlik prensipleri bünyesinde esnek davranmasını sağlamak ;
- kültürel farklılıkları ortak amaçlara faydalı olacak bir şekilde değerlendirmek.

Örgüt ve kurumlar açısından bütünleşme, farklı işleyiş ve işlevlerin kamu hizmeti amacı ile ortak işlemeleri ve tamalayıcı birliktelikleri anlamına gelmektedir. Bu alanda bütünleşme hizmet organlarına güç ve hız kazandırabilir, ekonomi unsuru olabilir. Bu yolda atılması gereken ana adımlar aşağıdadır :

- belirli amaçlara belirli alanlarda hizmet veren özel ve resmi kurum ve grupların tespiti, tanınması, belirlenmesi ;
- ortak olarak yeniden belirlenecek olan amaçlar doğrultusunda bu ünitelere arasında eşgüdüm sağlanması.

Neticede, yukarıda belirtilen adım ve amaçların hepsini, bir belediye çapında kurulması amaçlanan “Entegrasyon Merkezi” veya “*Sosyal Bütünleşme Merkezinin*” görevleri arasında görebiliriz.

Bu küçük çaplı ön çalışma listelenen amaçlar doğrultusunda ilerleme kaydedilmesini sağlamıştır ve daha detaylı ve sistemli araştırmaların faydalı olacağını göstermektedir. İnceleme alanındaki dernek ve kurumların çeşitliliğini ve dinamizmi ortaya çıkmaktadır. Bununla birlikte, dernek ve vakıfların kimilerinin “kabuklarından sıyrılmak” istediklerini ve daha çok faaliyeti daha farklı biçimlerde yapmak istediklerini de göstermektedir. Bunların bir “Göç ve Uyum Merkezi” veya “Bütünleşme Merkezi” kurulduğunda işbirliğine açık olduklarının altını çizirken, yani *gönüllüğün* kuvvetini sergilerken, incelememiz aynı zamanda eşgüdüm gereksinmesini ve dernek yöneticilerinin yardım ihtiyaçlarını da ortaya atmıştır. Örneğin, “asimile” olmamak için gayret gösteren hemşehri dernekleri, “kentlilik” bilinci geliştirme konusunda rollerinin önemini daha tam olarak irdeleyememektedirler. Oysa her iki amaç *paralel* olarak ele alınmalıdır.

Beri yandan, yürütülen bu eğitim ve araştırma projesi neticesinde, katılan yirmi kadar belediye ve dernek sorumlusu aşağıdaki deneyimleri geliştirmişlerdir :

- Göç ve sosyal uyum konusunda uygulanacak olan belediye politikaları hakkında sorunsal üretilmesi ;
- Sorunsalların ele alınma şekilleri, literatür taranması ve mülakat, vs gibi metotların tanınması ;
- Sorunsallara yaklaşım metodlarının belirlenmesi, soru çizelgesi gibi aletlerin dizayn edilmesi, sorgulama prosedürü, anket yapma tekniklerinin belirlenmesi ;
- Yeni belediye ve dernek hizmetleri geliştirme amacı ile yapılacak ön çalışmaların belirlenmesi, teklif edilen yöntemlerin değerlendirilmesi ;
- Belediye hizmetleri geliştirme amacı ile pilot çalışma evresine gelinmesi ve uygulamaya geçilmesi ;
- Uygulama sonuçlarının aktarılması, değerlendirilmesi, gerekirse yeni yörüngelerin belirlenmesi ;
- Bunların uluslararası alanda kıyaslanması ;
- Değerlendirmelerden politika belirleyici bilgiler çıkartılması ve rapor edilmesi, kalan soruların belirlenmesi ;
- Bilgilerin ortak olarak irdelenmesi, rapor/yayın evresine getirilmesi.

Bu proje ötesinde, İstanbullu belediyeler tarafından “lokal yönetimler ve entegrasyon politikalarına” hizmet amacı ile bir “Uyum ve Bütünleşme Merkezinin” kurulması ve yönetici personelinin eğitimine devam edilmesi planlanmaktadır. Böylesi bir “ikinci hat” kuruluşun işlevleri belirlenmiştir :

1. araştırmalara katılmak, konu hakkında bilgi üretmek, sosyal birikim sağlamak,
2. halkı ve yöneticileri çeşitli yayınlarla bilgilendirmek, duyarlandırmak,
3. cevabı olmayan “1. hat” ihtiyaçlara cevap üretmek,
4. meslek içi eğitim ihtiyaçlarına cevap vermek,

5. kurum ve derneklere destek olmak, programları değerlendirmek, yönlendirmek,
6. hizmet ve dernekler arası eşgüdüm yaratmak,
7. “sektör meclisleri” gibi demokratik platformlar oluşturmak, katılımı sağlamak, karar mekanizmalarını etkilemek,
8. uyum sektörü için yeni kaynaklar aramak,
9. dış ilişkileri, uluslararası ilişkileri kolaylaştırmak, ...

Halen birinci hatta gerçekleştirilen çalışmaları bir çatı altında toplamak veya bir kez daha yenilemek yerine varolanı tanımak, değerlendirmek, tanıtmak, gelişmesine katılmak daha anlamlı gözükmektedir. EM veya BM birinci hat hizmetlerin daha profesyonelle verilmelerini sağlamalıdır. Bununla birlikte entegrasyon, bütünleşme veya uyum merkezinin yönetim ekibinin yerel politik dengelere saygılı olarak kurulması, her kesim ve gruptan derneklerle ve bireylerle çalışması şarttır. Bundan sonraki çalışma evrelerinde açık kalan sorulara cevap araması gerekmektedir, bunlar merkezin yapısının ve yönetiminin nasıl olacağı konusunda odaklaşmaktadır, deneyim esnasında ele alınmalıdır.

Kaynakça

- Canbey Ferhat, « Bağcılar belediye başkanı Lokman Çağırıcı ile Bağcılar'ı konuştuk », *İstanbul bölge*, 25 Ağustos 2008.
- ECRI, Irkçılık ve hoşgörüsüzlüğe karşı Avrupa Komisyonu. 3. Türkiye raporu. Strasburg, 25 Haziran 2004.
- Erder Sema, « Zorunlu göç ve sonrası », *İstanbul dergisi*, n° 61, Ekim 2007.
- Erder Sema, İncioğlu Nihal, *Türkiye’de yerel politikanın yükselişi. İstanbul Büyükşehir belediyesi örneği*, 1984-2004, İstanbul, Bilgi Üniversitesi yayınları, 2008.
- Manço Altay ve ark. (yön.), *La vie associative des migrants : quelles (re)connaissances ? Réponses européennes et canadiennes*, Paris, L’Harmattan, coll. « Compétences interculturelles », 2004.
- Manço Altay, *Sociographie de la population turque et d’origine turque : 40 ans de présence en Belgique (1960-2000). Dynamiques, problèmes, perspectives*, Brüksel, Centre des Relations Européennes, Ed. Européennes, 2000.
- Poyraz Mustafa, « Les lieux et les liens de proximité : les varoş d’İstanbul et les banlieues parisiennes », *Pensée plurielle*, n° 15, 2007.
- Tarih Vakfı, *Sivil toplum rehberi*, İstanbul, 2005.